

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Беляй Олександр Іванович, Міжрегіональна академія управління персоналом, кандидат юридичних наук.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, суттєво змінили механізм державного регулювання економіки. Головним спрямуванням такого регулювання стає підтримка функціонування внутрішніх ринкових механізмів, зокрема, конкуренції.

Конкуренція в ринковій економіці відіграє роль саморегулюючого механізму ринку, що забезпечує формування та функціонування ефективної економіки. Конкуренцію, як економічну категорію, можна визначити саме через суперництво, змагальність між виробниками (продавцями) товарів, а в загальному випадку – між будь-якими економічними ринковими суб'єктами; боротьба за ринки збуту товарів з метою отримання більш високих доходів, прибутків, іншого зиску. Конкуренція являє собою цивілізовану, легалізовану форму боротьби за існування і один з найдієвіших механізмів відбору і регулювання в ринковій економіці

Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає економічну конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку.

Конкуренція, таким чином, виступає як фундаментальний елемент ринку, завдяки якому досягається збалансованість між попитом і пропозицією, а в загальному випадку між суспільними потребами і виробництвом. Конкуренція, як особливий вид економічних відносин, може існувати лише за умови наявності на ринку множинності товаровиробників і покупців, які є економічно самостійними і мають доступ до виробничих ресурсів та добросовісно змагаються за споживача. В умовах конкуренції суб'єкти господарювання змушені дбати про вдосконалення організаційної та виробничо-технічної структури власного підприємства, шукати засоби найбільш ефективного використання природних, трудових та фінансових ресурсів. Змагальність підприємств обмежує свободу одного суб'єкта господарювання свободою іншого суб'єкта, що обмежує можливості кожного з суб'єктів господарювання значно впливати або контролювати ситуацію на ринку і забезпечує права споживача на вибір товарів і послуг необхідного асортименту та найкращої якості за найнижчими цінами.

Головними функціями конкуренції в ринковій економіці є забезпечення функціонування основних ринкових регуляторів (ціни, норми прибутку, рівня заробітної плати), а також здійснення відбору найбільш ефективних, пристосованих до потреб ринку капіталів, примушуючи товаровиробників постійно займатися економією виробничих ресурсів, знижувати ціни на запропоновані товари та поліпшувати їх нецінові параметри.

Без перебільшення можна сказати, що ринкова економіка починає свій справжній розвиток лише тоді, коли починає діяти конкуренція.

Конкуренція не лише забезпечує функціонування таких важливих ринкових регуляторів як ціна, прибуток, заробітна плата, податки та субсидії; вона допомагає реалізувати власну економічну свободу особистості та притаманне людині прагнення до влади та суперництва.

Таким чином, конкуренція виконує ряд важливих функцій щодо регулювання ринкових відносин, мотивації підприємницької діяльності, розподілу ресурсів та контролю в сфері економіки і одночасно реалізовує державну економічну та соціальну

політику. Разом з тим, ефективна реалізація зазначених функцій можлива лише за умови добросовісного та чесного змагання. Проте, логіка конкурентної боротьби та притаманне будь-якій особі прагнення до перемоги призводить до того, що суб'єкти ринку з часом починають ухилятися від змагання шляхом укладання угод, що обмежують конкуренцію та зменшують підприємницький ризик, або починають застосовувати нечесні методи ведення конкурентної боротьби.

Порушення основних правил економічного змагання може приймати різні форми – від незаконних, але таких, що не завдають шкоди дій, до зловмисних порушень, метою яких є завдання шкоди або введення в оману як підприємців, так і споживачів.

Як показує досвід, ринковий механізм не завжди в змозі захистити конкуренцію. Саме тому держава, що зацікавлена у розвитку конкуренції, змушена створювати і застосовувати спеціальну систему заходів та правил, які гарантують наявність конкуренції та її якість.

Таким чином, система саморегуляції ринкової економіки доповнюється системою відповідного правового регулювання. З розвитком виробничих відносин необхідно було не лише регулювати якість конкуренції, а й гарантувати наявність конкуренції взагалі. Саме це викликало необхідність законодавчого забезпечення чесних методів і засобів конкуренції з боку держави. Ця потреба почала задовольнятися з виникненням особливої форми державного регулювання економіки – конкурентного законодавства.

Треба звернути увагу на те, що умови формування конкурентного законодавства в Україні значно відрізнялися від аналогічних процесів в економічно розвинених країнах, що, головним чином, пояснюється особливостями економічного розвитку України за радянських часів.

В Україні процес формування конкурентного законодавства розпочався, коли ще не склалися ринкові відносини, був лише проголошений курс на створення ринкової економіки за умов майже повної відсутності конкуренції на ринку (майже 60 років конкуренцію вважали явищем не сумісним з соціалістичним ладом), а також за умов панування державної монополії.

А конкурентне законодавство в розвинених країнах розвивалося паралельно з розвитком ринкових відносин у цих країнах. Виникнувши наприкінці XIX сторіччя, воно постійно реформувалося, пристосовуючись до відповідної ринкової ситуації в певній країні. Проте, спільним для конкурентного законодавства розвинутих країн було те, що воно формувалося в умовах ринку за наявності конкурентних відносин і, головним чином, містило обмежуючі норми, тобто норми, спрямовані на протидію руйнації конкуренції.

Конкурентне законодавство в світі виступає як засіб примирення та взаємодії між державою та приватним сектором економіки. Комплексність конкурентного законодавства, баланс між саморегулюванням та державним регулюванням, що характерні для конкурентного законодавства, можуть стати основою ефективної системи правового регулювання у змішаній економіці.

Враховуючи особливості розвитку ринкових відносин в Україні, треба чітко розуміти, що саме створення надійної та збалансованої системи державного управління в сфері економічної конкуренції може забезпечити існування економічної системи країни в цілому, а також сприяти утвердженню цінностей громадянського суспільства в Україні. Реалізація цих завдань здійснювалась через запровадження спеціальними органами державного управління завдань державної політики в сфері економічної конкуренції, при цьому вдосконалення правового регулювання конкурентних відносин повинно бути спрямоване не на витіснення ринкових регулюючих механізмів, які вже створені та діють, а на їх підтримку, доповнення і зміцнення.